
DOÇ. DR. SÜLEYMAN DERİN* İLE SÖYLEŞİ

Günümüz Amerika'sında İncil'den sonra en çok satan dinî eserin Mesnevî olduğu belirtilmektedir. Sizce bunun nedenleri nelerdir?

Hz. Mevlânâ diğer pek çok arif sufi gibi zaman üstü bir Allah dostudur. Bütün eserleri tam bir tecrübe ve mistik zevk ürünüdür. Bu sebeple hem mesnevisi hem de divanı çağlar aşarak her coğrafyadaki insana hitap etme gücüne sahiptir. Mademki insanların tümü âdem a.s.ın evlatlarıdır, demek ki hepsi peygamber evladı olarak içlerinde manevi bir nüve taşımaktadır. Hz. Mevlânâ insanlar içinde zaten var olan bu nüveyi harekete geçmektedir. İnsanın imtihan için geldiği dünyadan asli vatanı olan gerçek vatanına dönmesini sağlamaya çalışmaktadır. O insanları dışarıdan bilgi veya bir inanç empoze etmemekte, bundan çok onların içindeki ilahi nüveyi ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple Hz. Mevlânâ son derece başarılı olmuş, onun mesnevisi her yerde büyük kabul görmüştür.

Müslüman bir sûfi olan Mevlâna'nın yetiştiği ortam sizce onun fikrî teşekkülüne nasıl katkıda bulunmuştur?

Hz. Mevlânâ'nın yaşadığı 13. yüzyıl doğudan ve kuzeyden Moğolların, batıdan da haçlıların İslam âlemini darmadağın ettiği bir dönemdir. Her iki grup müstevli Müslüman kanlarını ırmak gibi akıtmış, Müslüman kellerinden tepeler ortaya çıkmıştır. Hz. Mevlânâ siyasi olarak böyle kötü bir ortamda insanlara ümit ve heyecan aşılamış, karşılıklı sevgi ve saygı temelinde farklı milletlerle iç içe yaşamayı teşvik etmiştir. Savaş ve katliamların çare olmadığını yakinen gördüğü için insanların sevgi ile bir arada yaşamasını savunmuştur. Onu çağrısına uyarak bugün on binlerce insan dünyanın dört bir köşesinden hala onun mübarek kabrini ziyarete gelmektedir.

* Doç. Dr. Süleyman Derin, Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı

Mevlâna'yı diğer Müslüman âlimlerden ayıran ve mesajının bu kadar geniş kitlelere ulaşmasında etkili olan faktörler hakkındaki değerlendirmeniz nedir?

Hz. Mevlânâ mesnevinin birinci cildinde giriş bölümünde eserini tanıtırken şöyle der:

"Bu kitap, Mesnevî kitabıdır. Mesnevî, hakîkate ulaşmak ve Allah'ın sırlarına ağıh olmak, akıl erdirmek isteyenler için bir yoldur. Mesnevî, din asıllarının asıllarının asıllarıdır. Allah'ın en büyük şaşmaz şerîati, hakîkate giden nurlu yoludur."

Burada belirtildiği üzere Hz. Mevlânâ dinin aslı ve özü ile uğraşmaktadır. Dinin özü aşk ve sevgi ile Allah'ı arayıp bulmaktır. Öze ve asıl her zaman insanları birleştirir. Özden hiçbir insanın feragat etmesi düşünülemez. Hâlbuki fer'ın değişmesi mümkündür. Hz. Mevlânâ'nın mesajları Allah sevgisi, ihlâs ile kulluk, kendimizdeki ilahi cevheri ortaya koyma gibi asli konularla ilgilidir. Hz. Mevlânâ bu asli ve nispeten zor konuları hikâye ve temsillerle çok mükemmel bir şekilde anlatmıştır. Fena fillah, beka billâh, tevbe-i Nasuh gibi en zor konulara çok basit hikâyelerle hiç unutulmayacak şekilde anlatmaktadır.

Mevlâna'nın İslâmî kimliğinin kimi çevrelerde belirginliğini kaybetmesi sizce neden kaynaklanmaktadır?

Bunda iki neden vardır. Birincisi Hz. Mevlânâ'nın daha mesnevi'nin girişinde (ilk 18 beyiti içinde) bildirdiği gibi farklı kesimler onu kendi heva ve heveslerine göre anlamaya ve yorumlamaya çalışmaktadırlar. Hz. Mevlânâ bu tür insanlardan şöyle şikayet eder:

Ben her mecliste, her toplulukta, inledim, ağladım, durdum. Ben, huysuz insanlarla da, iyi insanlarla da düşüp kalktım.

Herkes, kendi anlayışına, zannına göre, benim dostum oldu. Ama, kimse benim gönlümdeki sırları araştırmadı, öğrenemedi (M. I, 5-6)

Onun haklı şöhretini istismar etmek ve onu kendi çıkarları için kullanmak isteyen pek çok grup "Mevlânâ" markasının arkasına sığınarak faaliyet göstermektedirler. Bazı sahte peygamber bozuntuları bile Mevlânâ derneği arkasına sığınarak faaliyet göstermektedirler. Her zaman kaliteli markalar taklit edilmeyle çalışılır. Bugün dünyanın önde gelen giyim ve ayakkabı markalarının taklitlerini dünyanın en ücra köşelerinde bile bulmak mümkündür. Bu sebeple Hz. Mevlânâ'nın İslam dışını çıkarılma gayretleri normaldir. Önemli olan ciddi ilim adamlarının ve halkımızın Mevlânâ'yı gerçek yapısı ile sahiplenmesidir. Bugün Yunanlılar bile "Rumi" nisbesini kullanarak Hz. Mevlânâ'nın Rum olduğunu iddia etmekte ve böylece onu sahiplenmektedirler. Belki bunda bile bir hayır

vardır. Zira onlar sahiplenmese biz kendi değerlerimizin kıymetini bilmemekte ve onları ihmal etmekteyiz. Sırf onların aleyhteki faaliyetleri yüzünden pek çok İslam değeri koruma altına alınmıştır. Bu da Allah Teala'nın celal üzere cemel tecellisidir.

Özellikle Batı dünyasında ve ülkemizdeki bazı çalışmalarda İslamî kimliğinden soyutlanan Mevlânâ imgeleri hakkında yorumunuz nedir?

Özellikle batı dünyası açısından meseleyi ele alırsak batılılar new age grupları ile dünyanın manevi akımlarını da sömürmeye başlamışlardır. Bütün dünyanın yeraltı kaynaklarını sömürdükleri yetmiyormuş gibi içine düştükleri manevi boşluğu da doğunun gök üstü kaynaklarından sağlamaya çalışmakta, onları olduğu gibi kabul etmek yerine ise onları istismar etmekte ve kendine uydurmaktadır. Uzak doğu mistisizmi, tasavvufi bazı ayin ve semalar onların elinde maalesef para ile satılan bir hale de gelmiştir. Böylece mistik hareketler onların sayesinde kapitalizme angaje edilmiştir. Bu gün batı ülkelerinde dağ başlarında halvet ve meditasyon yapabilmek için büyük meblağlarda para ödemeniz gerekmektedir. Aynı batı Hz. Mevlânâ'yı da bu manada kullanabilir zira bu tür maddeci tutum batının genlerinde var. Bu hususta dikkatli olmak lazım.

Mevlânâ ve düşüncesinin günümüz insanına yeterince aktarılabilirdiği kanaatinde misiniz? Bunun yapılabirliği konusundaki önerileriniz nelerdir?

Bu konuda bazı gayretler olmakla birlikte bence bunlar yeterli değil. Akademik çalışmalar bir yana Hz. Mevlânâ'nın halkımıza iyi anlatılması lazım. Bunun içinde işin uzmanı akademisyenler *Mesnevi* dersleri verebilir değişik ortamlarda. Bazı hocalarımızın cami veya konferans salonlarında haftalık mesnevi dersleri olduğunu zaten biliyoruz ama bunlar yeterli değil. Mümkün ise her şehirde bu tür faaliyetler artırılmalıdır. Yabancı kültürleri tanıtmak için harcanılan bütçeler maalesef kendi kültür büyüklerimizi tanıtmada harcanmaktadır. Eğer bu tür imkanlar verilirse Mevlânâ'nın kültürünü aktarmak çok zor olmasa gerektir, çünkü ilahiyat fakültelerimiz de ve diğer fakültelerimizde bu konuda yardımcı olabilecek pek çok yetişkin insanımız vardır.

Mevlânâ'nın ve temsil ettiği sûfî geleneğin Anadolu coğrafyasındaki dinî anlayışa etkileri var mıdır? Varsa bu etki hangi yönde olmuştur?

Hz. Mevlânâ bugün Anadolu'da en çok sevilen ve okunan sufilerin başında gelir. Anadolu hem dün hem de bugün pek çok farklı kültürün beraberce barış içinde yaşadığı bir bölge ise bunun başlıca sebebi Mevlânâ gibi hak dost-

larının varlığıdır. O her zaman insanların gönül dünyalarını ihya etmiş ve insanları tefrikadan çok birliğe çağırmıştır. Bu sebeptendir ki onun cenazesinde Hıristiyan ve Yahudiler de yer almıştır.

Günümüzde tartışılan “ılımlı İslâm” yorumu size göre pratik gerçekliği olan bir değerlendirme midir? Bu yorumun temellendirilmesinde ismi geçen Mevlânâ ve sûfî gelenek size göre ne kadar bu yoruma izin vermektedir?

Tasavvufun ılımlı İslam olarak gösterilmesi bir açıdan güzel başka bir açıdan ise yanlıştır. İşin hakikati sufiler tarih boyunca insanlara Allah'ın bir ilahi nefhası olarak bakmışlar ve insanda değil de onun hatalarına kızmışlardır. Onu her zaman Allah'a geri döner diye biraz daha affedici bir gözle görmüşlerdir. Halbuki bugün bırakın gayri Müslimleri Müslümanlara bile kin ve nefret gözüyle bakan bazı sözüm ona İslami hareketler vardır. Bu bakımdan tasavvuf ılımlı islam'dır. Fakat ılımlı kelimesi islam'dan taviz vermek veya İslam'ın kurallarını kabul etmemek olarak kabul edilirse bu ılımlılık değildir. Ve bu manası ile bugün tasavvufa yakıştırılmak istenen ılımlı İslam anlayışı kabul edilemez. Bizim ılımlıdan anladığımız mana, İslam'ın izin verdiği ölçüde gösterilen ılımlılıktır. Bunun fazlası ise ılımlılık değil, hâşâ Allah Teala'dan daha merhametli olmaya çalışmak gibi abes bir iştir.

Mevlânâ'nın düşünceleri size göre Mevlevî gelenekte yeterince aktarılabilmiş midir?

Şüphesiz Mevlânâ hazretleri bir tek tarikata hasredilemez. Mevleviler onun fikirlerini en iyi şekilde yaşatmaya çalışmışlardır. Ne var ki hemen her tarikat erbabı Mevlânâ'nın eserlerinden istifade etmekte ve onun fikirlerini daha da ötelere taşımaktadır. Burada Mevlevilik uzmanı olmadığım için bu konuda fazlaca bir fikir beyan edemeyeceğim.

Mevlevîliğin ve Mevlevî sanatkarların Türk-İslâm sanatına etkileri hakkında neler söylersiniz?

Mevlevilik tarih boyunca kalem erbabının ve sanatkar ruhlu insanların tarikatı olarak bilinmiştir. Türk musikisinin önde gelen bestekarlarının çoğunun Mevlevî olması herhalde bir tesadüf değildir. Aynı şekilde tekkeler hattan tezhibe pek çok sanatın yayılmasına öncülük etmişlerdir.

İslam Dünyasında Mevlânâ ve sûfî geleneğın sevgi ve hoşgörüye dayalı İslâm anlayışı yerine “el-kaide İslâm’ının” geniş yankı bulmasının nedenleri nelerdir?

İlk olarak İslam âlemi içinde bulunduğuş şartlar itibarı ile barış ve dengeli düşünce ortamını kaybetmiştir. İnsanlar savaş ve işgal ortamında mantıklı düşünememektedirler. Pek çok sevdiğini kaybeden insan sadece intikam duygusu ile hareket edebilmektedir. Buradan ülkelerini savunan insanlara bir eleştiri yapıldığı izlenimi oluşmamalıdır. Her insanın vatanını savunması en tabi hakkı ve vazifesidir. Burada ki sorun bunun yapılış yöntemleri ve dünya halklarına verilen mesajlardır. Müslüman ülkeler ilk defa bugünlerde işgal edilmiş değildir. Tarihin önceki devirlerinde de İslam ülkeleri pek çok kere işgale uğramıştır. Bu sebeple önceki dönem milli savunma hareketleri ve özellikle de sufi cihat hareketleri tekrar gözden geçirilmelidir. Böylece Müslümanlar haklı oldukları bir ortamda haksız duruma düşmeyeceklerdir.

2007 yılının Unesco tarafından bir kez daha Dünya Mevlânâ yılı ilan edilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz. Bu bağlamda bu yılki Mevlânâ etkinliklerini yeterli buluyor musunuz?

Bu öncelikle Hz. Mevlânâ’nın bir kerametidir. Onun asırlarca sonra hala insanlığa verebilecek bir mesajı olduğunu göstermesi açıncadan da çok önemlidir. Demek ki kalplerden çıkan sözlerin zaman aşımına uğraması söz konusu değildir. Bu sebeple 2007nin Mevlânâ yılı olması son derece yerinde bir karardır. Ülkemizin bu yıl pek çok etkinliğe ev sahibi olması ve hükümetin bu konuda verdiği destek sevindiricidir. Bu destek devam etmeli ve Mevlânâ sadece bir yıla sığdırılmamalıdır. Çağları aşarak gelen bir sufiyi bir sene hatırlayıp ta sonra unutmak ona değil aslında kendimize bir haksızlıktır.

Dünya Mevlânâ yılında ülkemizde ve Dünya’nın çeşitli merkezlerinde gerçekleştirilen çeşitli etkinliklere rağmen Diyanet İşleri Başkanlığının bu konudaki çekimserliğini neye bağlıyorsunuz?

Diyanet işleri başkanlığı Mevlânâ’yı kutladığı zaman diğer tarikat büyüklerini de kutlamak zorunda kalırım gibi bir düşünce ile bu tür etkinliklerden kaçınıyor olabilir. Ne var ki şöhreti bütün dünyaya yayılmış bir Hakk dostu olara Mevlânâ’yı yok saymak bence büyük bir eksiklik. Tarihimize ve kültürümüze ancak başkaları sahip çıkınca hatırlamak bizim gibi zengin bir kültürden gelen milletimiz yakışmamaktadır.

İhtida olaylarında daha etkin olması gereken Kelam geleneği yerine Mevlânâ ve İbnü'l-Arabî gibi sûfîlerin daha etkili olmasını nasıl değerlendirirsiniz?

İnsanlar şekilden çok manaya ve öze ram olurlar. İslam'ın şeraiti ve kuralları şüphesiz bütün insanlık için ilaç ve su gibi gereklidir. Ama bunların gerçek manası anlatılmaz ise zahiren bu kurallar sert ve acımasız görünmektedir. İşte tasavvuf kelam ve fıkıh geleneğinin aksine yapısı itibari ile ibadetlerin ve kuralların özüne inmeye ve insanları bu öze yaklaştırmaya çalışmaktadır ki aslında bu da İslam'dan ayrı bir şey değildir. Kaldı ki bütün İslami ilimler birbiri tamamlamaktadır. Eğer tasavvufun İslam'a getirdiği insanlar daha sonra kelam ve fıkıh öğrenmez ve yaşamazlar ise pek te fazla yol alamazlar hatta İslamlıklarını kısa sürede kaybedebilirler.